

Bolonjski proces – problemi i perspektive

Kada je 19. juna 1999.godine potpisana Bolonjska deklaracija, postojao je jedan jasan cilj. On je obuhvatao radikalno unapređenje visokog obrazovanja u svim njegovim segmentima. Bolji kvalitet nastave, savremeniji pristup problemima, novu metodiku predavanja. Ovakve promjene imale su zadatak da omoguće interaktivnu nastavu, razviju intelektualne sposobnosti studenata i omoguće im bolji kontakt sa gradivom kao i samim predavačima koji su jedan od ključnih faktora obrazovanja, kao i sve druge činioce koji su starim sistemom obrazovanja sputavali i studente i same univerzitete u daljnjem napretku. Na nekim univerzitetima bolonjski proces jako dobro funkcioniše. Međutim, kakvo je stanje kod nas?

U doba kreiranja bolonjskog sistema obrazovanja, stari sistem je, po tadašnjem mišljenju, bio na jako niskom stepenu kvaliteta. Bilo je potrebno izgraditi novi model visokog obrazovanja koji će više odgovarati modernim tehnologijama, potrebama studenata kao i samom tržištu rada. Novi, bolonjski sistem rada, predložio je znatne izmjene starog sistema i prelazak na jedan viši nivo. **Međutim, do tog nivoa morale su se ispuniti određene norme i zakoni koje Bolonjska deklaracija uvodi.** Neki fakulteti su ispunili pomenute propise, neki su to uradili djelimično, dok ostali imaju jako mnogo odstupanja od onoga što Bolonjska deklaracija traži. Naravno da prelazak sa jednog sistema rada na drugi nikada nije izvodljiv za jedan dan, naročito u manje razvijenim sredinama, ali određeni rokovi bi trebalo da se ispoštuju. Sama Bolonjska deklaracija odredila je da sve reforme i implementacije novog procesa moraju da budu okončane 2010. godine. Stiče se početni utisak da na našem univerzitetu isti problemi stoje u mjestu od trenutka kada je ona uvedena na naše fakultete pa do danas. Na većini visokoškolskih ustanova bolonjski proces se uvodi zvanično 2006/7 godine iako je BiH deklaraciju potpisala još 2001.godine. Šta je to što je bolonjski sistem trebalo da donese? Prof.dr Nenad Suzić je u godišnjaku Srpske akademije obrazovanja, iznjeo šest glavnih tačaka koje je Bolonja trebala da obezbjedi a to su:

- 1) Evropski sistem visokog obrazovanja će biti transparentan i razumljiv za sve sa dvostepenim obrazovanjem: diplomskim (bachelor) i postdiplomskim (master);
- 2) Diplome stečene u jednom dijelu evropskog visokoobrazovnog prostora biće priznate u ostalim dijelovima evropskog visokoobrazovnog prostora, što vrijedi za nastavak školovanja i za zapošljavanje;
- 3) Diplomanti će se moći zaposliti širom evropskog tržišta rada;
- 4) Studenti i nastavnici će se moći slobodno kretati širom evropskog visokoobrazovnog prostora i biće u mogućnosti da efikasno iskoriste svoje mogućnosti;

5) Doživotno učenje više neće biti izolovano od visokog obrazovanja. Znanja i sposobnosti stečeni tokom doživotnog učenja biće moguće formalizovati putem kredita i kvalifikacija, putem modula i edukacionih kurseva;

6) Evropski sistem visokog obrazovanja biće povezan sa svjetskim tržištem i proizvodnjom. (Suzić, 2007)

Jasno da se postavlja pitanje, šta smo mi od svega navedenog dobili? Da li smo ostvarili bar jednu od ovih šest tačaka? Posle skoro devet godina rada fakulteta po Bolonji, moramo priznati da je ona na našem univerzitetu uspostavila samo nejasnoće bez ikakvih pomaka u radu. No, ipak, sagledajmo redom koji su to problemi u sprovođenju Bolonje na našim fakultetima.

Jedan od osnovnih problema je transformacija gradiva. Sa Bolonjom dolazi novi sistem rada, novi rokovi i kolokvijalne provjere znanja studenata. Stari sistem predavanja i vježbi po Bolonji ne može efektivno funkcionisati. Na većini fakulteta bilo je nužno skratiti obim gradiva, tako da imamo slučajeve gdje su predmeti koji su se nekad obrađivali pet semestara sada prilagođeni radu u jednom semestru. Jasno je da ovakvim sistemom niko ne može biti na dobitku, jer studenti ostaju uskraćeni kvalitetom nastave i preopterećeni ogromnim brojem informacija za kratak vremenski period. Dakle, imamo silabuse koji kreiraju nastavu a koji su poprilično ekspanzivni zbog svoje enciklopedijske konotacije tako da je jako teško u njima obraditi široke teme koje zahtijevaju veliki fond časova a ne dvanaest do petnaest radnih sedmica koliko danas semestar traje.

Stiče se utisak da fakulteti žele da se pokažu na evropskom nivou kao takvi da su ispunili sve uslove Bolonjske deklaracije i kako kod nas Bolonja odlično funkcioniše. Međutim, naš univerzitet očigledno ne mari mnogo po koju cijenu dolazi do takvog predstavljanja. Cilj svake obrazovne ustanove je da napravi od onoga ko je pohađa biće koje misli, a ne biće koje je skladište informacija. Današnje obrazovanje nas je dovelo upravo do toga da jedan prosječan student, često i nesvjesno postaje obični pasivni član školskog sistema, koji svakim danom mehanički obavlja rad bez ikakvog kritičkog razmišljanja. Način na koji se Bolonja sprovodi kod nas, je upravo takav, predavač ne mari toliko na koji način studenti primaju informacije. **Važno je samo postići „određenu radnu normu“. Ako stvaramo „univerzitet pamćenja“ umjesto „univerzitet mišljenja“ to je onda potpuno opravdano. Međutim, to niko ne želi.**

Prof.dr Boro Tramošljanin, u svom pisanju za Zbornik radova iz 2013 godine, navodi da je profesor, odnosno predavač „prvi među jednakim“ i ništa više od voditelja nastavnog procesa. **On je tu zbog studenata, mora da ih podstiče na kreativan rad i kritičko razmišljanje te da bude uvijek dostupan za studente, a to je danas jako rijedak slučaj.** Profesor nije zainteresovan da sazna na koji način studenti dolaze do informacija već često i sam pokušava da integriše stare metode obrazovanja u okvire Bolonje što izaziva još veću konfuziju.

Sistem provjere znanja i ocjenjivanja studenata je poprilično mehanizovan. Danas se na kolokvijumima i testovima ne ocjenjuje promišljanje i studentov lični doprinos temi, već količina zapamćenih činjenica, datuma, formula. Profesor danas, čak i ako je zainteresovan da sazna kakvo je studentovo lično mišljenje i zaključak o pojedinim gradivnim cijelinama, on to jako teško može ostvariti, zbog jako lošeg postavljenog sistema provjere znanja. Suvišno je govoriti da na mnogim fakultetima profesori marginalizuju usmeni ispit da bi mogli da kalkulišu sa bodovnim stanjem a nije rijetkost da ga prekvalifikuju u pismeni ispit radi skraćivanja vremena koje bi proveli ispitujući svakog studenta pola sata.

S obzirom da novi sistem donosi ubrzan metod rada u kojem se stalno sustižu određeni rokovi, na stranu su pale vaspitne komponente obrazovanja. Sve obrazovne ustanove u Republici Srpskoj su binarno definisane kao vaspitne i obrazovne. Međutim, vaspitni segment je danas u potpunosti potisnut obrazovnim, za koji vidimo da takođe ne zadovoljava normative. Mnogi će reći da vaspitni udio i nije toliko važan kao obrazovni. Ali bez njega dobijamo jedan stereotipni i izvještačen sistem obrazovanja koji jednog prosječnog studenta ogradi od mnogih moralnih i socijalnih pogleda sa kojima će se sutra susresti u životu.

Jedan od glavnih problema s kojima se susrećemo na određenim fakultetima je nedostatak kvalifikovanog nastavnog kadra. Ako pogledamo Univerzitet u Banja Luci, vidjećemo da nije rijedak slučaj da postoje fakulteti koji imaju manje od 50 procenata svog nastavnog kadra, dakle, sa svojim, redovnim profesorima. Tako da imamo slučajeve kada zavisimo od predavača koji dolaze iz Beograda, Novog Sada, Subotice, Niša, Sarajeva i sl. Naravno da suštinski tu nema ništa loše, fakultet treba i mora da ima saradnju sa univerzitetima u regionu. Međutim, problem je u sledećem. Zbog ovakvog načina rada ispašta fakultet i vrijeme studenata koji ga pohađaju. Zbog udaljenosti gradova i obaveza na svom matičnom fakultetu, pojedini profesori su u mogućnosti da dođu jednom u dve ili tri sedmice, a nije rijetkost da dođu i svega dva puta u toku semestra. Tako imamo slučajeve da studenti koji nisu imali kontakta sa predavanjem iz određenog predmeta budu primorani da u dva dana odslušaju više od osamnaest časova. To je svakako neprihvatljivo, naročito danas kad znamo koliko iznosi efektivno vrijeme u kojem student može aktivno pratiti predavanje i koliki broj informacija je poželjan za jedan školski dan. **Dodatni problem je što takvi profesori nisu dostupni za konsultacije jer se na fakultetu nalaze jednom u dva mjeseca. Imamo slučajeve pojedinih fakulteta koji ni za dvadeset godina egzistiranja nisu uspjeli izgraditi svoj nastavni kadar. Takođe, pojedini profesori i asistenti svoj rad na fakultetu stavljaju na sekundarno mjesto, dok im rad u firmama i vanfakultetska angažiranja zauzimaju primarno mjesto.** Tako da su studenti prinuđeni da se prilagođavaju njihovom slobodnom vremenu u skladu sa kojim se pravi raspored u večernjim časovima, subotom, a nerijetko i nedeljom. **Ovakvi slučajevi nisu rijetkost i predstavljaju nepoštovanje zakonskih i moralnih pravila.**

Neorganizovanost fakulteta je jedan od glavnih problema uz nedovoljno kvalifikovanog nastavnog kadra. Na našem univerzitetu, iako je od uspostavljanja Bolonje prošlo skoro devet godina a od potpisivanja deklaracije više od četrnaest, i dalje mnogima nisu jasne postavke koja ona nosi sa sobom. Naročito pravilnici za studiranje na drugom i trećem ciklusu studiranja. Iako imamo jasne odredbe, fakultetske jedinice raspisuju konkurse i mjenjaju pravila po njihovim mogućnostima. Tako imamo slučajeve da na pojedinim fakultetima master studije se ne organizuju po nekoliko godina dok na nekima master studije postoje ali studenti nemaju predavanja zbog nedostatka profesora, finasnija, fakultetskih prostora i sl. Zbog ovog problema studenti se često odlučuju da napuste Republiku Srpsku i nastavak studiranja potraže u inostranstvu, gdje dobijaju bolje uslove rada i studiranja te diplomu koja je priznatija na svjetskom nivou. Dodatni problem je samofinansiranje studenata kao i uopšteno plaćanje drugog i trećeg ciklusa, koje često varira od fakulteta do fakulteta i odskače od zakonskih pravila o propisanoj cijeni školarine. Studenti na ove probleme često nemaju kome da se žale jer se na kraju sve institucije ograđuju od ovog problema, krivicu prebacuju jedni na druge, da bi se na kraju ispostavilo da niko nije kriv.

U nastavku, postoji još jedan problem drugačijeg karaktera ali ništa manje važan. Danas imamo slučaj da znanje koje studenti dobijaju na fakultetima i sa kojima sutra izlaze na tržište je apsolutno odvojeno od morala i moralnih vrijednosti. Svako danas može da bude lekar, pravnik, inženjer, sociolog i sl., međutim, ako zloupotrebljava to znanje za svoje nehumane ciljeve, što je čest slučaj upravo zbog dugogodišnjeg nekvaliteta našeg obrazovanja i ne pridavanja pažnje ovoj tački, onda cjelokupno društvo ispašta od takvih subjekata.

Postoji još niz problema s kojima se bolonjski sistem susreće na našem fakultetu, kao što je **problem tehnizacije na nekim fakultetima, loši uslovi opremljenosti ili razmjena studenata koja veoma rijetko dobro funkcioniše u našem slučaju. Međutim, šta je rješenje svih ovih problema? Da li može bolonjski sistem obrazovanja da funkcioniše sa uspjehom kod nas? Šta promijeniti?**

Veliki broj zemalja je potpisao Bolonjsku deklaraciju i u većini njih ovaj sistem veoma dobro funkcioniše. Prema tome, očigledno je problem u ljudima koji vode naš univerzitet i u samoj organizaciji istog. **Pre svega, treba odbaciti bilo kakve pokušaje spajanja starog sistema rada sa Bolonjom, integrisanja ova dva modela i sl. Bolonjski sistem ima jasno definisane postulate kojih se univerzitet mora pridržavati ako želi uspješan rad.** Svi problemi u funkcionisanju i implementaciji Bolonje na Univerzitetima u Republici Srpskoj koji su opisani prethodno, nisu nerješivi ali iziskuju mnogo rada i truda, te izradu velikog plana i projekta rada za cjelokupan univerzitet. Program suštinski mora da se prilagodi intelektualnim i psihološkim potrebama studenata. **Student je taj zbog koga postoji fakultet i nadležni ljudi moraju konstantno da rade na unapređenju univerziteta u korist studenta.**

Selekcija nastavnog gradiva je neophodna. Potrebno je izbaciti nebitne činjenice koje opterećuju studente i zamjeniti ih novim, koje su danas više tražene na tržištu rada. Dakle, potrebno je kreirati aktivni sistem izmjene nastavnog gradiva koji će pratiti stanje okoline i mijenjati ga u skladu s istom.

Jedan od osnovnih problema koji mora da se ispravlja jeste odnos prema studentu kao biću koje misli i ima kritički osvrt a ne kao prema mašini koja skladišti informacije. Svaki segment Bolonje koje stagnira ili ne funkcioniše kod nas, trebalo bi da posluži kao orijentir da nešto u organizaciji nije postavljeno ispravno i da mora da se mijenja.

Potrebno je uvesti metod ocjenjivanja koji će biti striktno poštovan bez mogućnosti korigovanja profesora i asistenata u njihovu korist i u svrhu štednje njihovog vremena. Jasno poštovanje rokova, radnog vremena fakulteta, pismenih i usmenih rokova. Uvođenje tehnizacije na fakultetima je obavezno, naročito na fakultetima kojima je to neophodno. Na fakultetima koji njeguju tradicionalni, predavački metod ne treba pod svaku cijenu pribjegavati modernizaciji ako to nije nužno. Fakultetsko obrazovanje mora da uvede i moralno-vaspitnu tezu kroz svoje djelovanje. Ovo će omogućiti da studenti počnu da se odnose prema društvu sa više poštovanja, njeguju svoju tradiciju i da se oslobode utiska da je fakultet ništa više od mehaničkog učenja i provjere znanja radi ocjene. Samim tim pojedinac postaje osoba sa izgrađenijim moralom i spoznaje nove životne vrijednosti kojima mnogo može da doprinese društvu.

Jasno je da određeni fakulteti moraju da njeguju tradiciju i samim tim da ne upadnu u utopiju savremenog obrazovanja koje nose određeni segmenti novog sistema. Bolonja i dalje pruža mogućnost očuvanja Srpskog jezika, kulture i tradicije. **Potrebno je staviti akcenat na nacionalnu grupu predmeta da se ne bi desilo ono što se dogodilo nekim malim zemljama koje su u novom sistemu obrazovanja ugušile sopstveni identitet.**

Većina ostalih problema je poprilično lako rješiva ali samo uz jaku organizaciju sistema. Uspostavljanje jasnih rokova, školarine koju studenti plaćaju, omogućavanje razmjene studenata te pribavljanje opreme fakultetima kojima je neophodna. Sve su to zadaci koji su jednostavno rješivi uz dobro vođstvo i poštovanje zakonskih propisa.

Na kraju, sistem obrazovanja je jedna od najvažnijih karika za postojanje stabilne i uspješne države. Bez kvalitetnog obrazovanja na univerzitetima, školovanje postaje besmisleno i nema vrijednost kakvu bi trebalo da ima a vrijeme studenata se iskorištava na pogrešan metod rada. Uz sve to, kvalitet univerziteta opada u svijetu, diplome postaje nepriznate i naši studenti se širom svijeta suočavaju sa problemom kada žele negdje da rade ili da unaprijede svoje znanje.

U Evropi postoji mnogo fakulteta koji uspješno funkcionišu po Bolonjskoj deklaraciji, prema tome to je itekako moguće i dovoljno je primjeniti njihov način pristupa. Naravno, postoji i drugačije rješenje. Ukoliko nadležne institucije ne žele da se detaljnije posvete rješavanju ovih zadataka u korist studenata i samog univerziteta, te primjene Bolonjske principe rada u njihovom pravom smislu, za dobrobit studenata i samog univerziteta, mogu i dalje da se vrate starom sistemu obrazovanja, koji je po mnogim sadašnjim mišljenjima funkcionisao mnogo bolje nego današnji sistem Bolonje koji kod nas nije sproveden do kraja i smatra se neuspješnim. Postoje fakulteti širom Evrope koji su napustili sistem obrazovanja po Bolonji, iz raznih razloga, tako da i naš univerzitet, ako nije sposoban da sleduje zakone Bolonje u potpunosti, ne treba ni da ih sprovodi djelimično ili kombinovano. Međutim, ukoliko univerzitet u Republici Srpskoj ipak želi Bolonjski način funkcionisanja fakulteta, radikalne promjene su neophodne. Zasigurno je da se većina stvari mora iz korijena mijenjati, počev od nastavnog kadra, tačnije izgrađivanja vlastitog, metodike rada i najvažnije, odnosa prema studentima i njihovim intelektualnim sposobnostima. Prof.Karolina Gips sa Univerziteta u Bristolu dala je jasan stav – „Učenici bi trebalo konstatno da demonstriraju ono što znaju da rade, a ne da o tome posredno i mehanički saopštavaju na testu“. Širom evropskih univerziteta odrađeni su mnogi naučni radovi sa ciljem unapređenja i integrisanja Bolonje u sistem obrazovanja. To su recepti koji funkcionišu kod svih koji žele da se u potpunosti pridržavaju propisanih pravila, tako da ne postoji razlog zašto uz prave ljude koji bi vodili program ne bi mogli funkcionisati i kod nas.

Literatura:

- Jorgić, D. (2011). Bolonjski proces i vrednovanje intelektualnih sposobnosti studenata U Zborniku radova „Kvalitet nastavnog i naučnog rada i Bolonjski proces“. Banja Luka: Filozofski fakultet, str. 157-176.
Preuzeto 17.Marta 2015. sa: <http://drazenkojorgic.com/>

- Tramošljanin, B. (2013). Problemi u implementaciji Bolonjskog procesa u visokom obrazovanju Republike Srpske
„Obrazovanju vratiti obraz...“ ZBORNIK RADOVA“ sa međunarodnog naučnog skupa na temu „Nauka i visoko obrazovanje u Republici Srpskoj – stanje, putevi i perspektive“. Banja Luka: Udruženja nastavnika i saradnika u Banjoj Luci, str.16-26.
Preuzeto 17.Marta 2015. sa: <http://www.defendologija.com/>

- Kuzmanović, D., Pavlović,D. (2011). Pristupi procenjivanju obrazovnih postignuća učenika: Kritički osvrt
Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, Beograd
Preuzeto 20.Marta 2015. sa: <http://www.doiserbia.nb.rs/>

- Suzić, N. (2009). Forma i suština Bolonjskog procesa
Godišnjak Srpske akademije i obrazovanja za 2007.godinu, Beograd SAO, str.67-82
Preuzeto 25.Marta 2015 sa: http://www.sao.org.rs/new_page_19.htm

- Šikanjić, T., Vidaković, D. (2006). Zbrka zvana Bolonjska deklaracija
Nezavisne Novine 16.12.2006, elektronsko izdanje.
Preuzeto 18.Marta 2015. sa: <http://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Zbrka-zvana-Bolonjska-deklaracija-3468.html>